

Осмятченко В.О., д-р екон. наук, професор,
ДВНЗ «Київський національний економічний

університет імені Вадима Гетьмана»

Матюха М.М., канд. екон. наук, доцент

Київський національний університет технологій та дизайну

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Osmyatchenko V.A., Doctor of Economics, Professor

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Matyukha M.M., PhD, Associate Professor

Kyiv National University of Technologies and Design

INTEGRATION OF INFORMATION FLOWS ENTERPRISES

Анотація. Висвітлено питання механізму адаптивного розвитку інтеграційних процесів бухгалтерського обліку в умовах застосування інформаційних технологій. Розглянуто теоретичні підходи до розуміння моделі діяльності підприємства та їх вплив на розвиток інтегрованого обліку. Виділено процеси вертикальної та горизонтальної інтеграції.

Ключові слова: бухгалтерський облік, інтеграція, інтегрована інформація, концепція побудови підприємств, інформаційні системи обліку.

Annotation. The problems of the adaptive mechanism of integration processes of accounting in the application of information technology. The theoretical approaches to the understanding of business models and their impact on the development of an integrated accounting. A dedicated vertical and horizontal integration.

Key words: accounting, integration, integrated information, the concept of building enterprise information systems accounting.

Постановка проблеми. Перебудова управління економікою, впровадження нових методів господарювання і розмаїття форм власності вимагають удосконалення бухгалтерського обліку, посилення його дії на фінансово-господарську діяльність підприємств і організацій. В умовах послідовного переходу до нової економіки саме облікова інформація стає головним орієнтиром для ухвалення необхідних управлінських рішень. Щоб зрозуміти, що є сучасним бухгалтерським обліком, слід розглянути основні положення його загально методологічної концепції або робочої гіпотези теорії обліку. Розвиток виробничих відносин неминує приводить до збільшення обсягів економічної інформації, що циркулює в процесі виробництва й розподілу. Значна частка в її складі — це облікова інформація. Тому питанням підвищення ефективності її обробки та відображення економічних процесів у динаміці та в умовах реформування, що відбуваються на сучасних підприємствах, у сучасному суспільстві відводиться значна роль, яка потребує дослідження.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Вітчизняна література з теорії бухгалтерського обліку сконцентрована на певній інтерпретації й еволюційних узагальненнях глибинного ества та взаємозв'язків категорій, що склалися при визначенні закономірностей, а також напрямів розвитку та посилення контрольних функцій обліку, підвищення цінності й корисності облікової інформації для управління. Розгляд питань про місце й роль бухгалтерського обліку в системі управління підприємством практично завжди пов'язується з трактуванням проблеми інтеграції видів обліку та створення інтегрованих

систем обробки даних у працях учених В. П. Завгороднього [1], С. В. Івахненкова [2], В.П. Маслова [3], І.І. Матвієнко-Зубенко [4], Л.А. Павленко [5], В.Д. Шквіра [6] та інших.

Постановка завдання. Висвітлення фахівцями їхнього ставлення до проблеми інтеграції закономірне і неоднозначне, оскільки це питання є одним із основоположних для побудови ІС бухгалтерського обліку і є актуальним на різних етапах їх розвитку. Для управління економічними об'єктами потрібна систематизована, різностороння підготовлена інформація про економічні процеси. У міру розвитку суспільства в рамках системи управління відбувається ускладнення процесів управління, яке, у свою чергу, стимулює розвиток інформаційних систем. Потреба в управлінні виникає за необхідності координації дій членів трудового колективу, об'єднаних для досягнення локальної та глобальної мети. Спочатку будь-яка мета має узагальнений характер. У процесі уточнення вона формалізується управлінським апаратом для становлення і розвитку дієвого механізму адаптивного розвитку інтеграційних процесів бухгалтерського обліку. Разом з тим, процес маніпулювання інформації, раціональна організація інформаційних потоків на підприємстві є складним завданням і потребує подальшого наукового обґрунтування. Метою дослідження є обґрунтування методики інтеграції інформаційних потоків у систему управління підприємством на основі розвитку інформаційних систем бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження під-ходів до трактування інтеграції дозволяє зробити висновок, що після багаторічної дискусії до початку 90-х років сформувалася концепція інтегрованої системи обліку, покликана забезпечувати в розв'язанні питань організації обробки облікової інформації тісну координацію трьох його видів (оперативного, бухгалтерського та статистичного) з орієнтацією одержуваної інформації на задоволення потреб управління, а також розвиток і вдосконалення методологічних основ кожного з видів обліку. ЗКММ-облік [7, с. 5] закріплював і постулював, що кожний із видів обліку слід вважати самостійною складовою системи обліку на підприємстві, що зберігає свій метод і автономне значення, відтіняючи необхідність об'єднання первинних потоків облікових даних в умовах автоматизованої обробки. Проте слід говорити й про зворотний вплив розвитку теорії обробки інформації, нових інформаційних технологій і результатів розвитку ІС бухгалтерського обліку на теоретичне переосмислення його основоположних категорій [8].

Інтеграція ІС бухгалтерського обліку з іншими функціями управління (взаємозв'язок із функціями оподаткування, аудиту, фінансового менеджменту й ін.) є закономірним результатом наявності об'єктивних тенденцій у розвитку підприємств в умовах ринку, конкуренції і тому має певну логіку. У динамічній економіці вимоги до якості товарів постійно зростають, їх життєвий цикл стає коротшим, номенклатура ширшою, обсяг випуску з окремих позицій меншим. В основі цього процесу — тенденція до залучення підприємства в нові сфери діяльності, коли наявність зв'язків і вигідної кооперації важливіші, ніж конкурентна боротьба.

Рухоме, гнучке підприємство є цілковито інтегрованою організацією, у якій інформаційні потоки (бізнес-процеси) повинні пронизувати всі служби й відділи. Чимало підприємств заради виживання змушені перебудовувати структуру й організацію робіт, видозмінювати стратегію й тактику поведінки в діловому світі. Уявлення про добре підприємство як про структурно стабільне й цілковито централізовано кероване, з жорсткою функціональною ієрархією йдуть у минуле. Найпоказовішими для підприємств нового типу, на наш погляд, є характеристики відкритості й розподіленої структури, гнучкості й автономності, пріоритету горизонтальних зв'язків, ресурсощадних стратегій і навчання.

Одномоментний облік різних, але взаємопов'язаних, зовнішніх і внутрішніх рівнів активності підприємства спричиняє необхідність перегляду підходів, що раніше склалися, до ролі й місця інформаційних систем бухгалтерського обліку.

На думку авторів, в основі дослідження інтеграційних процесів ІС бухгалтерського обліку мають лежати плідні принципи сучасної еволюційної теорії, які багато в чому визначають реакцію підприємств на зміну навколишнього ділового середовища й формують «корпоративний дух» усередині підприємства в комбінації з новими вимогами до інфраструктури сучасного інформаційного та комунікаційного полів. Упровадження новітніх інформаційних технологій в економічне життя підприємства змушує переглянути чимало традиційних аксіом.

В економічній теорії [9] склалося кілька підходів, що моделюють діяльність підприємства й описують його виникнення, функціонування та ліквідацію. У кожному з них підприємство розглядається під певним кутом зору з наголосом на тих або тих особливостях. Якщо залишити за межами суто управлінські концепції підприємства як об'єкта менеджменту, можна виокремити чотири відносно самостійні напрями дослідження, пов'язані із теоретичним описом функціонування підприємства:

- неокласична теорія;
- інституційна теорія;
- еволюційна теорія;
- підприємницька теорія.

Неокласичне розуміння категорії підприємства як носія основної (виробничої) функції полягає в описі перетворення ресурсів у продукцію на вільному ринку і є на сьогодні загально визнаною базовою концепцією у світовій економічній науці. Параметри виробничої функції підприємства визначаються конкретними технологічними процесами. Основне завдання, яке виконується за допомогою моделі, — знайти такі обсяги та співвідношення ресурсів, які б дозволили встановити ціну на продукцію, що максимізує прибуток підприємства. Передбачається, що підприємство випускає таку кількість продукції, за якої граничні витрати дорівнюють ринковій ціні, що є умовою максимізації прибутку. Саме прибуток виступає тут як форма виразу результативності, ефективності роботи.

Отже, підприємство з погляду неокласичної теорії має вигляд «чорного ящика», у якому ресурси трансформуються в продукти відповідно до характеру виробничої функції і того зовнішнього середовища, яке визначає спосіб максимізації прибутку як цільової функції.

Відповідно до інституційної концепції, в центрі уваги перебувають питання пояснення існування і, відповідно, відтак співіснування багатоманітних форм ділових підприємств, меж їх зростання, можливих рішень проблем мотивації співробітників, організації, контролю, планування тощо. З цього погляду інституційна версія теорії фірми є, так би мовити, «містком» між стандартною неокласичною теорією й теоріями управління (Р. Коуз, 1993 р.).

Витрати, пов'язані з використанням механізму цін, — це передусім витрати на отримання інформації про виробників продукції та ціни, а також витрати на здійснення ринкових операцій або трансакцій (звідси термін «трансакційні витрати» на відміну від витрат, пов'язаних із перетворенням ресурсів у продукти, або трансформаційних витрат). Трансакційні витрати призначені для подолання невизначеності як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі підприємства.

В еволюційній теорії підприємство розглядається як один з об'єктів у середовищі подібних до нього. Поведінка підприємства насамперед визначається зовнішніми взаємостосунками, а також внутрішніми характеристиками, до числа яких прийнято відносити правила ухвалення усталених рішень. Ці правила еволюціонують відповідно до змін ділового середовища і тому несуть карб як особистостей керівників, так і характеру взаємостосунків із партнерами (іншими підприємствами). На відміну від неокласичної еволюційна модель підприємства визнає, що у його діяльності немає єдиного критерію оптимальності. Для такої концепції характерним є системне уявлення про підприємство як про подвійний об'єкт: з одного боку, підприємство є членом ділового співтовариства, з

іншого — володіє власними традиціями у визначенні напрямів діяльності, обсягів і пропорцій, асортименту продукції тощо.

Підприємницька модель фірми спирається на уявлення про підприємство як про сферу застосування підприємницької ініціативи й наявних або доступних для залучення ресурсів. Підприємницька філософія у поєднанні з мотиваційною ідеєю визначає основні напрями розвитку суб'єкта господарювання.

Поведінка підприємства в рамках цієї моделі — результат дії і взаємодії суб'єктів трьох рівнів: підприємців, працівників і власників. При цьому опис діяльності (точніше взаєностосунки між власниками й менеджерами) являє собою агентську модель.

Наведена довідка з економічної теорії підтверджує, що кожна з розглянутих концепцій досліджує підприємство лише в одному ракурсі, випустивши з уваги багато інших. Так, на периферії неокласичної теорії залишається відтворювальна функція підприємства, тобто процеси відновлення ресурсів, керованої чи некерованої еволюції виробничої функції. Тим часом виробничі та відтворювальні процеси на підприємстві регулюються одними й тими самими людьми, тривають відповідно до прийнятих на підприємстві способів розв'язання проблем і механізмів ухвалення рішень. Звідси випливає, що до «портрета» підприємства має входити не тільки виробнича функція як модель перетворення ресурсів, а й відтворювальна функція як модель динаміки ресурсів і самої виробничої функції.

Інституційна концепція, концентруючи увагу на характері контрактних і неформальних у взаємодій у ході організації та функціонування фірми, а також на особливостях взаєностосунків з іншими економічними суб'єктами, розглядає засоби й предмети праці як допоміжні чинники організації виробництва. Це спричиняє певну статичність розгляду моделі, що органічно властиве інституційному підходу.

Підприємницька теорія залишає без розгляду питання впливу на ухвалення рішень, а еволюційна не розглядає причини реструктуризації (злиття, розподіл, ліквідацію) підприємства.

У зв'язку із викладеним у світовій практиці для підприємств у нестабільному економічному середовищі для відображення різних аспектів функціонування використовується концепція, яка може бути названа інтеграційною.

Згідно з такою концепцією підприємство розглядається як відносно стійка, цілісна й ізольована від навколишнього середовища соціально-економічна система, що інтегрується в часі й просторі, процеси виробництва (реалізації) продукції й відтворювання ресурсів. Основний об'єкт ухвалення рішень — розподіл ресурсів і зусиль між нарощуванням потенціалу та його використанням, між відтворюванням і виробництвом, між теперішнім часом і майбутнім. У певному значенні в цій концепції відображаються всі ті аспекти діяльності підприємства, які складають основу перелічених чотирьох підходів.

Особливе значення має інтеграція для підприємств технологічного типу. Якщо підприємство має ринковий або маркетинговий тип, орієнтується на швидко змінювані мінливі потреби ринку, то основним критерієм його діяльності є прибуток від реалізації продукції або послуг незалежно від того, чи є цей ринок споживчим, чи виробничим. Для таких підприємств ринковий рух товару та отримання оплати — природний спосіб спілкування із зовнішнім середовищем. Якщо підприємство будує стратегію на певній технології, зміна якої може бути здійснена лише за значних витрат часу й ресурсів, то межі ринку для нього повинні бути відсунуті.

На сьогодні рух більше половини валового світового продукту за ланцюжком доданої вартості та його реалізація відбуваються не в структурі ринкових, а в структурі інтеграційних зв'язків.

У нашій країні роль інтеграційних зв'язків нині особливо значна. Однією з основних задач, які доводиться розв'язувати кожному підприємству під час розробки чи перегляду ділової стратегії, є питання про ідентифікацію, уточнення меж у господарському, адміністративному, технологічному, інституційному й інших видах середовищ.

Найпоказовішими ознаками, що характеризують організаційну структуру підприємства інтеграційного типу як складної динамічної системи, є характеристики відкритості, розподіленої структури, гнучкості, автономності, пріоритету горизонтальних зв'язків, ресурсозаощаджувальних стратегій і навчання. Комбінації цих характеристик і відповідних екстремальних принципів (на кшталт максимальної автономності, мінімально можливого числа рівнів ієрархії, мінімальних запасів) визначають підкласи підприємств нового типу.

Метою та перевагами інтеграції є:

- зниження рівня невизначеності в постачанні та збуті;
- обмеження конкуренції;
- безперервне опанування інноваціями;
- зниження витрат (скорочення транспортних витрат, розширення масштабу виробництва за зменшення умовно постійних витрат).

Стосовно інтеграційної концепції підприємства прийнято виокремлювати два типи інтеграції — вертикальну й горизонтальну.

Вертикальну інтеграцією розуміють як встановлення інтеграційних зв'язків із підприємством-постачальником (інтеграція вниз) або підприємством-споживачем (інтеграція догори) продукції цього підприємства. До вертикальної належить також інтеграція виробництва й мережі збутових підприємств. Класичним прикладом вертикальної інтеграції є дії німецької компанії Singer, яка в один із періодів своєї діяльності здійснювала весь цикл виробництва — від видобування та обробки первинних сировинних ресурсів до випуску готових швейних машин.

Відомими прикладами вертикальної інтеграції є дії швейцарських та японських компаній щодо виробництва годинника в 70-ті роки. Високоінтегровані виробники годинника в Японії змогли швидко перебудуватися на випуск електронного годинника й посісти місце лідера в цій сфері у 80-х роках. Водночас швейцарські складальні фірми не були інтегровані з постачальниками деталей і не змогли організувати виробництво електронних компонент, тому поступилися позиціями лідерів.

Як методи вертикальної інтеграції виступають консолідація, групування, франчайзинг і цільова пролонгація. Кожна з наведених форм вертикальної інтеграції має свої переваги та недоліки.

Проте, в цілому, інтеграційна стратегія є невід'ємним елементом у загальній стратегії розвитку підприємства в сучасній економіці.

Горизонтальну інтеграцію розуміють як встановлення інтеграційних зв'язків із підприємствами, що випускають аналогічну продукцію. Форми горизонтальної інтеграції включають делегування функцій за допомогою створення асоціацій, консультативних органів, загальних фінансових органів (банків і холдингів), органів управління майном (трастів), фінансово-промислових груп. Горизонтальна інтеграція — наочний приклад організації, за якої горизонтальне управління між підрозділами (координація їх діяльності) й зовнішні горизонтальні зв'язки виявляються важливішими параметрами ефективності, ніж ті, якими володіє традиційне вертикальне управління. Горизонтальна інтеграція спричиняє поступове скорочення числа задач, зумовлених внутрішніми чинниками, що зрештою приводить до повнішого задоволення інтересів замовників.

Діагональну інтеграцію розуміють як встановлення інтеграційних зв'язків із таким підприємством, яке не є суміжним або однорідним для поданого, але включене в технологічний ланцюжок, що містить однорідні чи потенційно суміжні підприємства.

Мета діагональної інтеграції — дія, що цікавить підприємство непрямим чином для посилення взаємної залежності учасників ланцюжка.

Отже, сучасне рухоме чи гнучке підприємство є цілковито інтегрованою організацією, в якій інформаційні потоки пронизують усі підрозділи. Його архітектура визначається принципами як найповнішої адаптації до змін середовища, максимально швидкої реакції та максимальної гнучкості організаційної структури. Інформаційно-фінансовий підхід, що є розвитком і синтезом положень неінституційної, еволюційної та інформаційної теорій

економіки, дозволяє дати продуктивний опис нових підходів до вивчення процесів інтеграції в інформаційному середовищі підприємства, проаналізувати особливості й виробити нові ефективні методи проектування ІС бухгалтерського обліку, що відповідають вимогам перспективних інтеграційних форм його організації в сучасних умовах.

Література

1. *Завгородній В. П., Сопко В.В.* Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник / Завгородній В. П., Сопко В.В. — К.: КНЕУ, 2004. — 411 с.
2. *Івахненко С.В.* Інформаційні технології аудиту та внутрішньогосподарського контролю в контексті світової інтеграції. Наукове видання / Івахненко С.В. — Житомир: ПП «Рута», 2010. — 432 с.
3. *Маслов В. П.* Інформаційні системи і технології в економіці: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Маслов. — К.: Слово, 2003. — 264 с.
4. *Матвієнко-Зубенко І. І.* Інформаційні системи і технології в обліку: Навч.-мет. посіб. для самост. вивч. дисц. / І. І. Матвієнко-Зубенко, Л. О.Терещенко, О. І. Богославець. — К.: КНЕУ, 2004. — 288 с.
5. *Павленко Л. А.* Корпоративні інформаційні системи: Навч. посіб. / Л.А. Павленко. — Харків. держ. екон. ун-т. — Х.: ІНЖЕК, 2003. — 260 с.
6. *В. Д. Шквір, А. Г. Загородній, О. С. Височан.* Інформаційні системи і технології в обліку та аудиті / 2-е вид., доopr. і допов. / В.Д. Шквір, А.Г. Загородній, О.С. Височан. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. — 400 с.
7. *Палий В. Ф.* Современный бухгалтерский учет / В. Ф. Палий. — М., 2003. — 792 с.
8. *Гоголев А. К.* Использование электронных таблиц для автоматизации налоговых расчетов и формирование отчетов / А. К. Гоголев // Бухгалтерский учет. — 1996. — № 5. — С. 32–33.
9. *Валуев Б. И.* Некоторые актуальные проблемы П(С)БУ 16 «Расходы» // ЕКОНОМІКА: Реалії часу № 1(2), — 2012. — С. 46–51.

Reference

1. *Zavgorodniy V.P., Sopko V.V.* Organization of accounting control and economic analysis: Tutorial. / V.P.Zavgorodniy, V.V. Sopko. — K.: KNEU, 2004 — 411 p. [in Ukrainian].
2. *Ivahnukov S.V.* Information Technology Audit and internal control in the context of global integration. Research publication / S.V. Ivahnukov. — Exactly: «Ruta», 2010 — 432 p. [in Ukrainian].
3. *Maslov V.P.* Information Systems and Technologies in Economics: Training. guidances. for students / V.P. Maslov. — K.: Word 2003 — 264 p. [in Ukrainian].
4. *Matviyenko-Zubenko I.I.* Information Systems and Technologies in Accounting / I. Matviyenko-Zubenko, L. O.Tereschenko, A.I. Bohoslavets. — K.: KNEU, 2004. — 288 p.
5. *Pavlenko L.A.* Corporate Information Systems: Training. guidance's. / L.A. Pavlenko. — Kharkiv. state. Econ. University. — H.: INZHEK, 2003 — 260 p. [in Ukrainian].
6. *V.D. Shkvir, A.G. Zahorodniy, O.S. Vysochan.* Information systems and technology in accounting and auditing / second edition revised and enlarged. /V.D. Shkvir, A.G. Zahorodniy, O.S. Vysochan. — Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic National University, 2013. — 400 p. [in Ukrainian].
7. *Paly V.F.* Contemporary Accounting / V.F. Paly. — M., 2003 — 792 p. [in Russian].
8. *Gogoliev A.K.* Using spreadsheets to automate tax calculations and reporting / A.K. Gogoliev // Accounting. — 1996. — № 5. — P. 32–33. [in Russian].
9. *Valuev B.I.* Some actual problems Standart 16 «Expenses» // EKONOMIKA: Realities time № 1 (2). — 2012. — P. 46–51. [in Russian].